

UTICAJ PORODICE NA ŠKOLSKI USPJEH ADOLOSCENATA

ANALIZA I INTERPRETACIJA ISTRAŽIVANJA

Ekrem BRIGIĆ

Sažetak

U ovom radu autor predstavlja analizu i interpretaciju istraživanja o povezanosti porodičnih odnosa i školskog uspjeha adolescenata. Istraživanje je provedeno na uzorku od (N=182) učenika, od prvog do četvrtog razreda srednjih škola (JU Mješovita srednja ekonomsko-hemijska škola, JU Gimnazija i Mješovita srednja elektro mašinska škola) općine Lukavac. Istraživanjem je potvrđeno, da adekvatni porodični odnosi, tj. viši stepen emocionalnosti i niži nivo kontrole doprinose uspješnijem školskom uspjehu učenika u srednjim školama.

Ključne riječi: porodica, adolescencija, porodični odnosi

Uvod

Uloga roditelja u dječijem razvoju je iznimno važna te su i istraživanja o roditeljskom ponašanju mnogobrojna. Odnos djeteta i roditelja nije jednostavan jer je porodični milje u kome djeca odrastaju i žive izrazito dinamičan i teško mjerljiv, unutar koga se često nameću brojna pitanja o tome kako adolescenti vrednuju svoje roditelje. Na primjer, kako adolescenti procjenjuju kvalitet porodičnih odnosa, da li ova procjena ima veze sa polom adolescenata i roditelja, odnosno da li su majke pozitivnije procijenjene od očeva, da li djevojčice daju više pozitivnih atributa očevima nego dječaci i slično. Osim toga, zanimljivo je da li su ove procjene u relaciji sa školskim uspjehom adolescenata.

Istraživanje predstavljeno ovim radom je pokušaj produbljenijeg teorijskog i empirijskog saznanja povezanosti porodičnih odnosa i školskog uspjeha adolescenata. Porodični odnosi su istraženi putem dvije teorijski i empirijski utemeljene dimenzije, koje su pokazatelji općeg stanja i kvaliteta interakcije na nivou roditelj-dijete. Indikatori školskog uspjeha operacionalizirani su putem: školskog uspjeha i stepena zadovoljstva školskim uspjehom. Za potrebe ovog istraživanja uvrštena je i variabla nivo uključenosti u vannastavne aktivnosti.

Istraživanje je provedeno na uzorku od (N=182) učenika, od prvog do četvrtog razreda srednjih škola (JU Mješovita srednja ekonomsko-hemijska škola, JU Gimnazija i Mješovita srednja elektro mašinska škola) općine Lukavac. U istraživanju su korištena dva istraživačka instrumenta: Skala percepcije porodičnih odnosa (Macuka, 2006) i Upitnik o opštim podacima (sastavljen za potrebe istraživanja).

Istraživanjem je potvrđeno, da adekvatni porodični odnosi, tj. viši stepen emocionalnosti i niži nivo kontrole doprinose uspješnijem školskom uspjehu učenika u srednjim školama. Zbog toga je veoma značajno ukazati stručnoj javnosti na ove podatke i implicirati na značaj korišćenja

potencijala porodice, ali i upoznati roditelje sa direktnim efektima različitih vaspitnih postupaka na pojedine aspekte školskog uspjeha mladih. Dobiveni rezultati potvrđuju teorijske postavke Ekološke razvojne teorije konkretnije rečeno, otkrili smo da su procesi koji se javljaju u okviru dva posmatrana mikro sistema (porodica, škola) povezani i da utiču na školsko postignuće mladih.

1. Ispitivanje nivoa kvalitete porodičnih odnosa (emocionalnosti i kontrole) između roditelja i njihove djece – adolescenata

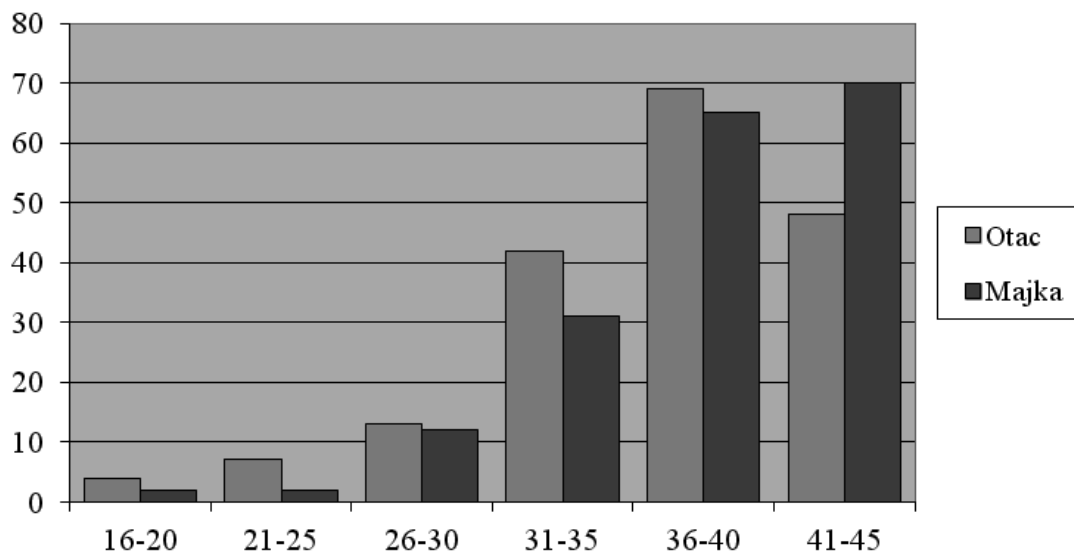
Nivo kvalitete porodičnih odnosa u ovom istraživanju ispitan je preko Skale percepcije roditeljskog ponašanja (SPRP). Dobijeni rezultati daju sliku o tome u kojoj mjeri su zastupljene dvije dimenzije roditeljskog ponašanja prema djetetu (emocionalnost i kontrola). Veći skor na subskali emocionalnost ukazuje na veću međusobnu bliskost i prihvatanje, dok veći rezultat na subskali Kontrola ukazuje na veće kontrolisanje i kritikovanje postupaka djeteta od strane roditelja.

Kako bi odgovorili na naš prvi istraživački zadatak i provjerili postavljenu hipotezu, koja glasi: *Prema procjenama adolescenata, njihovi roditelji u najvećem procentu pokazuju srednji nivo emocionalnosti i kontrole*. Prvo ćemo prikazati, opće rezultate izjašnjavanja ispitanika o nivou izraženosti dimenzija emocionalnost i kontrola (Tabela 5), a zatim, ćemo te iste rezultate prikazati u obliku skalnih vrijednosti za svaki indikator (tvrdnju) posebno i konačno procijeniti nivo kvalitete porodičnih odnosa (Tabela 6 i 7).

Tabela 5: Dimenzija emocionalnost i kontrola kod majki i očeva

		Minimum	Maksimum	M	SD
Emocionalnost	Majka	18	45	38,14	5,192
	Otac	18	44	36,54	5,474
Kontrola	Majka	10	28	16,64	4,200
	Otac	10	30	16,41	3,589

Tabela 5 nam pokazuje da su prosječne vrijednosti za dimenziju emocionalnost veće kod

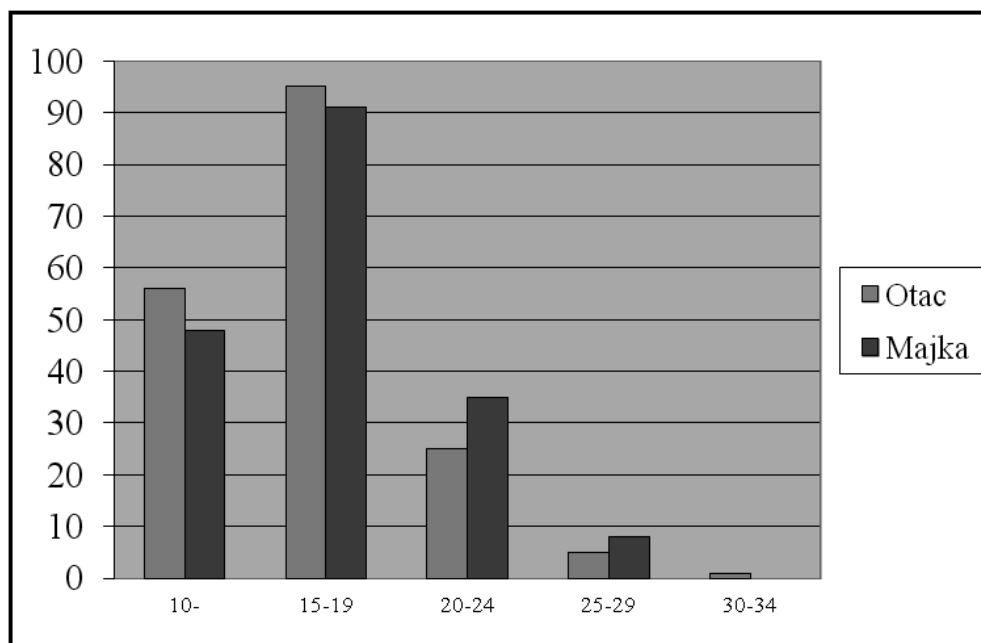
Grafikon 1: Raspodjela skorova na skali emocionalnosti kod majki i očeva

majki, nego kod očeva, što znači da su majke bliskije i imaju poželjniji emotivni odnos prema svojoj djeci u odnosu na očeve. Razlika između dvije aritmetičke sredine, emocionalnosti majki i emocionalnosti očeva je statistički značajna (nije slučajna), jer je izračunata t vrijednost ($t = 2,64$) veća od graničnih t - vrijednosti (1,96 i 2,58) na razinama 0,05 i 0,01, uz 362 stupnjeva slobode. Prednost majki u odnosu na očeve očekivali smo u emocionalnom odnosu sa djecom, ali nismo očekivali da će adolescenti procijeniti da majke u neznatnoj većoj mjeri od očeva, kontrolišu ponašanje svoje djece. Ta razlika, u

našem slučaju nije statistički značajna, zato što je izračunata t vrijednost ($t = 0,56$) manja od graničnih t - vrijednosti (1,96 i 2,58) na razinama 0,05 i 0,01, uz 362 stupnjeva slobode. Veća sklonost majki prema kontroli djece, utvrđena je i u drugim istraživanjima (Burger i sur., 1975; Litovsky i Dusek, 1985; Russell i Russell, 1987; prema: Keresteš, 2001).

U dva grafikona prikazali smo raspodjelu rezultata za dvije dimenzije porodičnih odnosa.

Iz Grafikona 1 je vidljivo da raspodjela skorova ukazuje na negativnu asimetričnost za

Grafikon 2: Raspodjela skorova na skali kontrole kod majki i očeva

dimenziju emocionalnost kako kod majki, tako i kod očeva, što znači da raspodjela rezultata naginje prema većim vrijednostima. Raspodjela skorova za dimenziju kontrola (Grafikonu 2), takođe, ukazuje na pozitivnu asimetričnost, odnosno da raspodjela rezultata naginje prema manjim vrijednostima za oba pola roditelja. Na osnovu čega se moglo zaključiti da roditelji oba pola u većem procentu, tj. češće ispoljavaju poželjne oblike roditeljskog ponašanja prema svojoj djeci (prihvatanje, podržavanje, nagrađivanje), nego neadekvatne oblike ponašanja, tipa kritikovanje i kažnjavanje. Navedeni podatak, također nam predstavlja prvi empirijski dokaz za odbacivanje postavljene istraživačke hipoteze, kojom smo pretpostavljali prosječnu razvijenost dimenzija porodičnih odnosa. U nastavku analize ovog zadatka, prikazat ćemo kako su adolescenti procjenjivali nivo izra-

ženosti osnovnih dimenzija (emocionalnost i kontrola) porodičnih odnosa (Tabela 2 i 3). Tabele sadrže podatke u procentnim frekvencijama za svaku kategoriju odgovora na tročlanoj skali procjene, aritmetičke sredine (M). Podaci su omogućili da se procjeni intenzitet slaganja sa ponuđenim tvrdnjama, odnosno prihvatanja ili neprihvatanja svake vrijednosti pojedinačno. Aritmetička sredina (M) pokazuje prosječan intenzitet slaganja sa ponuđenom tvrdnjom. Iz Tabele 6 vidljivo je da ispitanici procjenjuju izrazito pozitivno dimenziju emocionalnost, kako kod majki, tako i kod očeva. Sa svim tvrdnjama možemo biti zadovoljni, osim sa tvrdnjom broj 10 i tvrdnjom broj 11, koje su u našem slučaju pokazatelj niskog nivoa emocionalnosti, tj. imaju aritmetičku sredinu (M) ispod nivoa od dva prosječna boda, tj. ispod kategorije odgovora "djelimično tačno".

Indikatori-Tvrdnje	Majka						M	Otac						M
	1		2		3			1		2		3		
	f	%	f	%	%	f		f	%	f	%	%	f	
1. Izvinjava mi se kada neprav. postupi prema meni	39	21,4	63	34,6	80	43,9	2,2	51	28,0	55	30,2	76	41,7	2,1
3. Pokazuje mi da me voli	16	8,7	63	34,6	103	56,5	2,4	15	8,2	22	12	144	79,1	2,6
4. Pruža mi sigurnost	15	8,2	22	12,0	145	79,6	2,7	25	13,7	19	10,4	138	75,8	2,6
5. Utješi me kada sam tužan/na	21	11,5	45	24,7	116	63,7	2,5	32	17,5	64	35,1	86	47,2	2,2
6. Podstiče me da pričam o stvarima koje su meni važne	18	9,8	53	29,1	111	60,9	2,5	40	21,9	62	34	80	43,9	2,2
7. Prihvata moje greške	34	18,6	89	48,9	59	32,4	2,1	43	23,6	95	52,1	44	24,1	2,0
8. Nemam osjećaj da me ne primjećuje	8	4,3	14	7,6	160	87,9	2,8	7	3,8	22	12	153	84	2,8
9. Uz mene je kada mi je potrebna	14	7,6	26	14,2	142	78,0	2,7	11	6,0	30	16,4	141	77,4	2,7
10. Mogu da pričam sa njom i o intimnim stvarima	51	28	43	23,6	88	48,3	2,2	82	45,0	61	33,5	39	21,4	1,7
11. Često ima vremena da razg. sa mnom kada je treb.	17	9,3	39	21,4	126	69,2	2,5	120	65,9	42	23	20	65,9	1,4
12. Ohrabruje me da uspijem u drugima aktiv. van škole	19	10,4	42	23	121	66,4	2,5	25	13,7	40	41,9	117	64,2	2,5
14. Ja i moja majka imamo iskren odnos	23	12,6	33	18,1	126	69,2	2,5	37	20,3	39	21,4	106	58,2	2,3

15. Zanima je koje probleme ja imam	19	10,4	24	13,1	139	76,3	2,6	20	10,9	26	14,2	136	74,7	2,6
22. Često me poljubi	25	13,7	44	24,1	113	62,0	2,4	34	18,6	70	38,4	78	42,8	2,2
23. Često me nasmijava	30	16,4	33	18,1	119	65,3	2,4	31	17,0	38	20,8	113	62	2,4

Tabela 6: Procjena nivoa emocionalnosti majki i očeva od strane adolescenata
(Značenje simbola: 1 – netačno, 2 – djelimično tačno, 3 – potpuno tačno i M – aritmetička sredina)

Dakle, ispitanici su najlošije ocijenili tvrdnju "Često ima vremena da razgovara sa mnom, kada ga trebam", koja je za 88,9 % ispitanika "netačna" ili "djelimično tačna". Što znači da očevi ili su prezauzeti poslom, ili nisu svjesni važnosti razgovora kao uslova svakog dobrog odnosa, a posebno odnosa roditelj-dijete. Roditelji, a posebno očevi, bi trebali znati da za nedostatak vremena za razgovor sa svojom djecom, nema opravdanja. Zbog toga sa djecom treba razgovarati stalno i otvoreno, nastojati što više saznati o njima i njihovim problemima.

Tvrdnju "Mogu da pričam sa njim i o intimnim stvarima", 78,5 % ispitanika je procijenilo "netačnom" ili "djelimično tačnom". Što znači

da postoji znatan procenat porodica u kojima je razgovor adolescenata i njihovih očeva o intimnim stvarima, još uvijek tabu tema. Opšte je poznato, da razgovor o spolnosti može biti vrlo neugodan, kako za dijete, tako i za roditelja-oca, ako do tada nije uspostavljen nivo komunikacije na kojoj roditelji mogu otvoreno razgovarati sa svojim djetetom o svim temama. Kada je u pitanju procjena dimenzije kontrola majki i očeva, možemo biti zadovoljni, zato što su samo dvije tvrdnje (od ukupno deset), procijenjene aritmetičkom sredinom (M) ispod dva prosječna boda (Tabela 7). Dakle, ispitanici su većinu tvrdnji procijenili pozitivno, kada je u pitanju nivo kontrole roditelja, uz malu razliku, u korist majki.

Indikatori-Tvrdnje	Majka						M	Otac						M
	1		2		3			1		2		3		
	f	%	f	%	f	%		f	%	f	%	f	%	
2. Često više na mene	20	10,9	80	43,9	82	45,0	2,3	100	54,2	67	36,8	15	8,2	1,5
13. Često mi "drži predav" kako treba da se ponašam	9	4,9		22,5	132	72,5	2,6	16	8,7	46	25,2	120	65,9	2,5
16. Omaložava me kada uradim nešto pogrešno	103	56,2	47	25,8	32	17,5	1,6	115	63,1	47	25,8	20	10,9	1,4
17. Pretjerano me kritikuje	90	49,4	68	37,3	24	13,1	1,6	89	48,9	69	37,9	24	13,1	1,6
18. Stalno me ispituje	62	34,0	60	32,9	60	32,9	1,9	64	35,1	75	41,2	43	23,6	1,8
19. Ismijava me pred drugim	156	85,4	14	7,7	12	6,5	1,2	162	89	11	6	9	4,9	1,1
20. Prijeti da će mi nešto uraditi	138	76,8	33	18,1	11	6,0	1,3	145	79,6	25	13,7	12	6,5	1,2
21. Kada pogriješim kažnjava me ćutanjem	116	63,7	45	24,7	21	11,5	1,1	109	59,8	46	25,2	27	14,8	1,7
24. Često me ucjenjuje ako se ne držim njenih pravila ponašanja	109	59,8	51	28,0	22	12,0	1,5	114	62,6	43	23,6	25	13,7	1,5
25. Upoređuje me sa drugom djecom	75	41,2	56	30,7	51	28,0	1,8	88	48,3	50	27,4	44	24,1	1,7

Tabela 7: Procjena nivoa kontrole majki i očeva od strane adolescenata
(Značenje simbola: 1 – netačno, 2 – djelimično tačno, 3 – potpuno tačno i M – aritmetička sredina)

Vratimo se sada na one dvije tvrdnje, koje imaju aritmetičku sredinu (M) iznad dva prosječna boda. Za majku, to je tvrdnja broj 13 (M = 2,6) i tvrdnja broj 2 (M = 2,4), a za oca, to je tvrdnja broj 13 (M = 2,5).

Tvrdnju "Često mi drži predavanja kako treba da se ponašam" 72,2 % ispitanika (procjena majke) i 65,9 % ispitanika (procjena oca), smatra "potpuno tačnom", što znači da ova tvrdnja u najvećem stepenu dominira u porodici, kao sredstvo kontrole djece. Roditelji bi trebali znati da je pristup "ja sam ti roditelj i autoritet, i onako je kako ja kažem" potpuno kontraproduktivan. Psiholozi smatraju, da djeca u ovom dobu sebe ne smatraju djecom i odbijaju bilo kakvu vrstu predavanja i pridika. Zato je konstruktivan razgovor, razmjena mišljenja i stavova, najbolji način da se adolescentima ukaže na problem, propust ili nedolično ponašanje.

Takođe, za roditelje je važno da znaju, da u ranoj adolescenciji, kako to ističe (Smiljanić-Čolanović, 1966) djeca su sklona opštem negativizmu prema svemu što ih okružuje. A koji se najčešće manifestuje, kao: (1) želja za izolacijom (dolazi do svađe sa prijateljima i do željene osamljenosti) i (2) opšte neraspoloženje prema radu (dosad marljivo, pokretno i razigrano dijete postaje sada umorno, ponekad i apatično).

Tvrdnja „Često više na mene“ (procjena majki), je u 45 % slučajeva prihvaćena od ispitanika kao "potpuno tačna". Podatak da približno 50 % majki komunicira sa djetetom povišenim glasom, odnosno da više na djecu, svakako zabrinjava.

Ističemo da su istraživački nalazi, navedenih tvrdnji u skladu sa dobijenim rezultatima istraživačkog projekta pod nazivom "Danas djeca sutra roditelji", koji se sproveo u Bosni i Hercegovini 2012. godine, uz finansijsku podršku Kinderpostzegels iz Holandije. U tom istraživanju, na uzorku od 975 adolescenata, utvrđeno je da najveći broj ispitanika (62%) ima iskustvo emocionalnog zlostavljanja od strane majke i oca, a koje podrazumijeva: ismijavanje, rугanje, vrijeđanje, vikanje, zastrašivanje, kritikovanje, zabrane i drugo.

Nakon svega, možemo konstatovati da su prikazani rezultati u Tabelama 2 i 3 relativno pozitivni s dva aspekta: prvo što su u korelaciji sa prethodnim, drugo, što govore o pozitivnoj

procjeni u većem procentu, tj. o ispoljavaju poželjnih oblika roditeljskog ponašanja prema adolescentima.

Ispitanici su na osnovu dobijenih rezultata na Skali percepcije roditeljskog ponašanja (SPRP), za potrebe dalje analize svrstani u sljedeće kategorije: a) viši nivo emocionalnosti majki (169 ili 91,4 % ispitanika), b) niži nivo emocionalnosti majki (13 ili 7,0 % ispitanika), c) viši nivo emocionalnosti očeva (161 ili 87,8 % ispitanika), d) niži nivo emocionalnosti očeva (21 ili 11,4 % ispitanika), e) viši nivo kontrole majki (27 ili 14,6 % ispitanika), f) niži nivo kontrole majki (155 ili 83,8 % ispitanika), g) viši nivo kontrole očeva (20 ili 10,8 % ispitanika), h) niži nivo kontrole očeva (162 ili 87,6 % ispitanika).

Analiza rezultata istraživanja o kvaliteti i nivou izraženosti dimenzija (emocija i kontrola) porodičnih odnosa, daje osnovu za tvrdnju da roditelji adolescenata ispoljavaju viši nivo razvijenosti emocionalnosti i niži nivo kontrole. Što znači da roditelji oba pola češće ispoljavaju poželjne oblike roditeljskog ponašanja prema svojoj djeci (prihvatanje, podržavanje, nagrađivanje), nego neadekvatne oblike ponašanja, tipa kritikovanje i kažnjavanje. Dakle, rezultati nisu pokazali veću postotnu osrednjost. Na osnovu čega odbacujemo pretpostavljenu hipotezu: Prema procjenama adolescenata, njihovi roditelji u najvećem procentu pokazuju srednji nivo emocionalnosti i kontrole.

Međutim, rezultati istraživanja pokazuju da nije zanemarljiv ni onaj dio učenika za koje je utvrđeno da njihovi roditelji nemaju u dovoljnoj mjeri emocionalne topline i umjerene kontrole. S tog aspekta je potrebno ići u produbljenija istraživanja uzroka koji dovode do nepoželjnih oblika roditeljskog ponašanja. Također, trebalo bi ispitati i mišljenja roditelja o navedenoj varijabli, kako bi se dobila cjelovita procjena kvaliteta porodičnih odnosa.

2. Spolne razlike u procjenama porodičnih dimenzija (emocionalnost i kontrola) od strane adolescenata

Drugim istraživačkim zadatkom ispitali smo, postojanje spolnih razlika u procjeni porodičnih dimenzija (emocionalnost i kontrola), i to primenjen je χ^2 - test za nezavisne uzorke, a rezultati su prikazani u Tabeli 8 i 9.

Ispitanici		Emocionalnost majke			Emocionalnost očeva		
		Niži nivo	Viši nivo	Svega	Niži nivo	Viši nivo	Svega
Muški	f	7	69	76	7	69	76
	%	3,8	37,9	41,6	3,8	37,9	41,6
Ženski	f	13	93	106	17	89	106
	%	7,14	51	58,2	9,3	48,9	58,2
Ukupno	f	20	162	182	24	158	182
	%	11	89	100,0	13,1	86,8	100,0
$\chi^2 = 0,422$ $df = 1$					$\chi^2 = 1,802$ $df = 1$		

Tabela 8: Procjena ispitanika (sinova i kćerki) nivoa emocionalnosti majki i očeva

S obzirom da su granične χ^2 vrijednosti 3,841 na razini 0,05 i 6,635 na razini 0,01 za odgovarajući stupanj slobode ($df = 1$), a izračunati $\chi^2 = 0,422$ (za dimenziju emocionalnost majki) i $\chi^2 = 1,802$ (za dimenziju emocionalnost očeva), su manji, zaključuje se da nema statistički značajne razlike između sinova i kćerki u procjeni dimenzije emocionalnost majke i očeva.

Međutim, i pored statističkog nerazlikovanja muških i ženskih ispitanika u procjeni dimenzije emocionalnosti roditelja, uočavaju se neznatne razlike. Naime, kćerke procjenjuju u nešto većem procentu da majke i očevi češće

ispoljavaju emocije u odnosu sa djecom, nego što to procjenjuju sinovi. O nešto izraženijoj, polnoj razlici adolescenata, govori i Suzić (2008) u istraživačkom rada, pod nazivom "Kako adolescenti vrednuju svoje roditelje a kako roditelji sami sebe"? Po njegovim riječima: „Djevojke značajno više opažaju svoje roditelje kao tople nego muškarci. To je, vjerovatno, i slika objektivnog ponašanja roditelja. Postoji kod nas stereotipija da će topao odnos razmaziti dečake“ (Suzić, 2008: 25-34). Rezultati ispitivanja polnih razlika ispitanika i dimenzije kontrola majki i očeva, prikazani su Tabelom 9.

Ispitanici		Kontrola majke			Kontrola očevi		
		Niži nivo	Viši nivo	Svega	Niži nivo	Viši nivo	Svega
Muški	f	59	17	76	63	13	76
	%	32,4	9,3	41,6	34,6	7,14	41,7
Ženski	f	91	15	106	95	11	106
	%	50	8,2	58,2	52,1	6,0	58,2
Ukupno	f	150	32	182	158	24	182
	%	82,4	17,6	100,0	86,8	13,2	100,0
$\chi^2 = 2,063$ $df = 1$					$\chi^2 = 1,75$ $df = 1$		

Tabela 9 Procjena ispitanika (sinova i kćerki) nivoa kontrole majki i očeva

Kao i u prethodnom slučaju, izračunati $\chi^2 = 2,063$ (za dimenziju kontrola majki) i $\chi^2 = 1,75$ (za dimenziju kontrola očeva) je manji, od obje granične vrijednosti (3,841 na razini 0,05 i 6,635 na razini 0,01) uz stupnja slobode ($df = 1$), te se zaključuje, da ne postoji statistički značajna razlika u procjenama nivoa kontrole majki i očeva, između muških i ženskih ispitanika. Kod razmatranja povezanosti između spola djeteta i dimenzija emocionalnosti i kontrole, treba napomenuti da u većini drugih istraživanja, osim navedenog Suzičevog (2008), takva povezanost nije utvrđena (npr. Burger i sar., 1975; Kutero- vac-Jagodić i Keresteš, 1997; Litovsky i Dusek, 1985; Schludermann i Schludermann, 1983; Shek, 1995; prema: Keresteš, 2001).

S obzirom, da u našem slučaju nismo pro- našli statistički značajnu razliku u procjenama porodičnih dimenzija (emocionalnost i kontrola), odbacujemo postavljenu hipotezu, koja glasi: oče- kuje se, da će se razlike u rezultatima iskazati na obje dimenzije porodičnih odnosa kada je polna pripadnost ispitanika u pitanju.

I na kraju, bitno je istaći da bez obzira što rezultati istraživanja ukazuju na polnu ujedna- čenost procjena porodičnih dimenzija, primjećuju se neznatne razlike u procjenama ispitanika. Na- ime, kćerke u procjenjuju da majke i očevi češće ispoljavaju emocije u odnosu sa njima, nego što to procjenjuju sinovi. Dok sinovi doživljavaju ve-

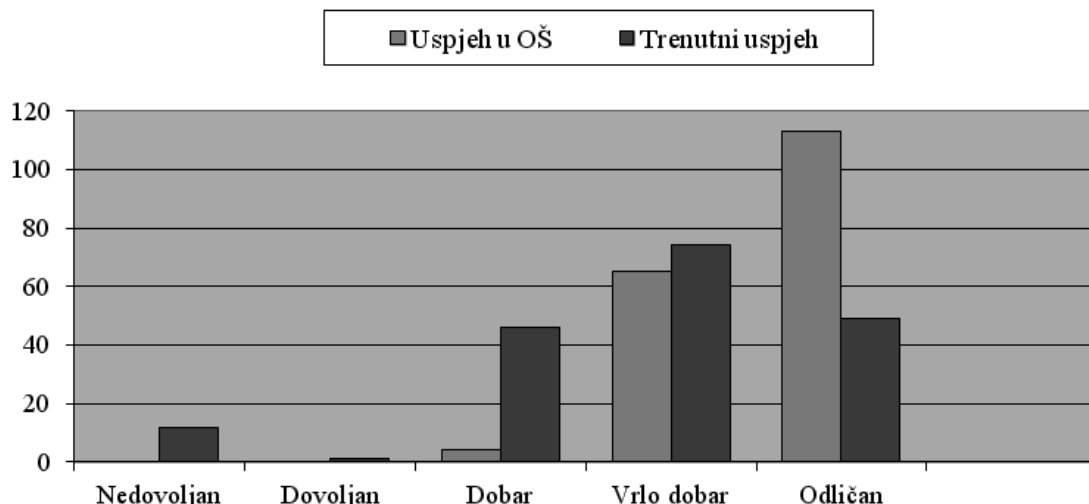
ću kontrolu od oba roditelja. Ovim se zadržava vrijednost da su ženske figure u porodici u većoj meri usmjerene na emocionalni život, dok se kod muških figura zadržava racionalnost i podrška na neemocionalnom nivou.

3. Školski uspjeh u učenju i nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti (sekcije)

Podaci o školskom uspjehu u učenju i vladanju adolescenata, kao i njihovom ni- vou uključenosti u vannastavne aktivnosti prikupljeni su u okviru Upitnika o opštim ka- rakteristikama (USK). Zadatak ispitanika je bio da opišu svoje trenutno akademsko postignuće u učenju i vladanju, da navedu svoj dosadašnji uspjeh u osnovnoj školi i nivo uključenosti u vannastavne aktivnosti. Hipoteza u vezi postav- ljenog zadatka je glasila: pretpostavlja se da je ostvareni školski uspjeh u učenju adolescenata u prosjeku dobar, a njihov nivo uključenosti u vannastavne aktivnosti u najvećem procentu je osrednji. Prvi dio zadatka, odnosio se na uspjeh adolescenata u učenju (Tabela 10 i Grafikon 3). Dobijeni rezultati pokazuju da je najveći broj adolescenata imao vrlo dobar (40,0%) i odli- čan (26,5%) uspjeh. Dobar uspjeh je postiglo (24,9%) učenika, dok je dovoljan i nedovoljan uspjeh postiglo (7%) učenika. Primjetno je da su učenici postigli slabiji trenutni uspjeh u poređe- nju sa uspjehom na kraju osnovne škole.

Školski uspjeh			Odličan	Vrlo dobar	Dobar	Dovoljan	Nedovoljan	M	Svega
Osnovna škola (osmi razred)	Muški	f	34	41	1	0	0	4,4	76
		%	18,3	22,1	1,0	0,0	0,0		41,7
	Ženski	f	79	24	3	0	0	4,7	106
	%	42,7	12,9	3	0,0	0,0		58,2	
Ukupno	f	113	65	4	0	0	4,6	182	
	%	61,1	35,1	4	0,0	0,0		100,0	
Trenutni uspjeh (polugodište)	Muški	f	15	23	28	1	9	3,4	76
		%	8,1	12,4	15,15	0,5	4,8		41,7
	Ženski	f	34	51	18	0	3	4,0	106
	%	18,3	27,5	9,74	0,0	1,6		58,2	
Ukupno	f	49	74	46	1	12	3,8	182	
	%	26,5	40,0	24,9	0,5	6,5		100,0	

Tabela 10: Prikaz školskog uspjeha u osnovnoj školi (osmi razred) i trenutnog školskog uspjeha (polugodište) (Značenje simbola: M – aritmetička sredina)

Grafikon 3: Školski uspjeh u osmom razredu i trenutni uspjeh na 1. polugodištu školske 2012/2013. godine

Kada je u pitanju poređenje uspjeha u učenju s obzirom na polnu razliku ispitanika, izračunati Hi kvadrat $X^2 = 19,727$ je veći od, obje granične vrijednosti (9,488 na razini 0,05 i 13,277 na razini 0,01) uz stupnja slobode ($df = 4$), te se zaključuje da postoji statistički značajna razlika u procjenama školskog uspjeha adolescenata u vannastavne aktivnosti, s obzirom na pol učenika.

Dakle, distribucija uspjeha dječaka i uspjeha djevojčica se statistički značajno razlikuje što je u skladu sa dobro poznatim nalazima o boljem školskom uspjehu djevojaka (Foster, 1998; Livaditis i sar., 2003; Raboteg-Šarić i sar., 2009; Raboteg-Šarić i Brajša-Žganec, 2000; Skelton i sar., 2007; Younger i sar., 2005; prema: Šimić-Šašić, 2011). Istraživanjem smo, također, dobili podatak da 47,6% srednjoškolaca je zadovoljno svojim školskim uspjehom, dok je 23,6% nezadovoljno. Preostali dio učenika (njih 27%),

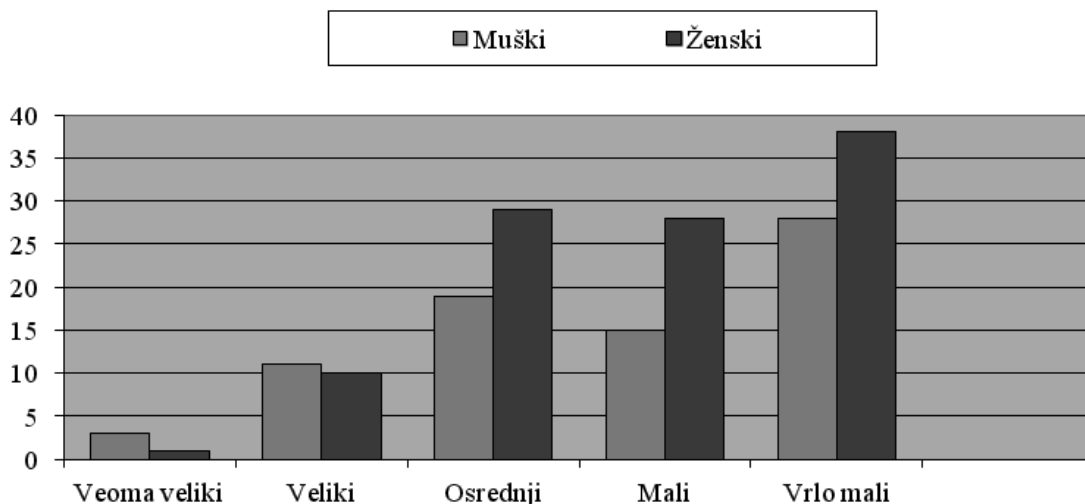
zadovoljstvo uspjehom je procijenilo prosječnom ocjenom.

S obzirom, da su adolescenti ostvarili u najvećem procentu (66,5%) odličan i vrlo dobar trenutni uspjeh u učenju, sa ukupnom srednjom ocjenom $M = 3,8$, možemo konstatovati da je takav postignuti rezultat iznad prosjeka i time odbaciti postavljenu hipotezu da je ostvareni školski uspjeh u učenju adolescenata u prosjeku dobar.

Drugi dio zadatka se odnosio na utvrđivanje nivoa uključenosti ispitanika u vannastavnim aktivnostima (Tabela 11 i Grafikon 4). Rezultati pokazuju da je najveći broj adolescenata vrlo malo (35,7%) i malo (23,2%) uključeno u vannastavne aktivnosti, što je poražavajući podatak. Osrednji nivo uključenosti je zastupljen sa 25,9% ispitanika, dok je veliki i veoma veliki nivo opredjeljenosti pokazalo ukupno 13,6% ispitanika.

Pol		Uključenost u vannastavne aktivnosti (sekcije)					
		veoma veliki	veliki	osrednji	mali	vrlo mali	svega
Muški	f	3	11	19	15	28	76
	%	1,6	6	10,4	8,2	15,4	41,7
Ženski	f	1	10	29	28	38	106
	%	0,5	5,5	15,2	15,4	20,1	58,2
Ukupno	f	4	21	48	43	66	182
	%	2,2	11,4	25,9	23,2	35,7	100,0

Tabela 11: Nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti (sekcije)

Grafikon 4: Nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti (sekcije) na 1. polugodištu školske 2012/2013. godine

Ovako mali procenat uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti, bez sumnje predstavlja pesimističan podatak, posebno kada znamo, koliki je njihov značaj kako za odgojno obrazovna postignuća, tako i za poboljšanje kvalitete slobodnog vremena. Podatak, da se u američkim školama na vannastavne aktivnosti gleda kao na predmete, dodatno bi nas trebao uvjeriti na ozbiljniji odnos prema vannastavnim aktivnostima. Kod učenika, prije svega, trebamo razvijati motivaciju za uključivanjem u vannastavne aktivnosti, putem prikazivanja plana – šta će se raditi, putem dovođenja učenika koji je ranije bio u tim vannastavnim aktivnostima – da ispriča svoje doživljaje, putem davanja slika sa takmičenja, putem pokazivanja različitih nagrada koje je određena sekcija postigla na takmičenju, kao i putem kreativnog sadržaja koje ćemo učeniku predstaviti putem vannastavnih aktivnosti. U ovom dijelu rada obratili smo pažnju i na pitanje: Da li postoje statistički značajne polne razlike ispitanika, kada je u pitanju nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti? Kako je izračunati $\chi^2 = 3,733$ manji od obje granične vrijednosti (9,488 na razini 0,05 i 13,277 na razini 0,01) uz stupnja slobode ($df = 4$), zaključili smo da statističke spolne razlike nema, među ispitanicima.

Na osnovu dobijenih podataka, koji u najvećem procentu govore o maloj uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti-sekcije, možemo zaključiti da je ispravno odbaciti postavljenu hipotezu da je nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti u

najvećem procentu osrednji. Zbog toga bi trebalo detaljnije ispitati uzroke i razloge slabe uključenosti srednjoškolaca općine Lukavac, u vannastavne aktivnosti.

Stepen povezanosti dimenzija porodičnih odnosa (emocionalnosti i kontrole) i školskog uspjeha adolescenata

Najvažni zadatak ovog istraživanja je bio da se istraži da li postoji povezanost između porodičnih odnosa (emocionalnosti i kontrole roditelja) i školskog uspjeha u učenju i vladanju adolescenata. Na osnovu postavljenog istraživačkog zadatka, pošli smo od pretpostavke da će kvalitetniji porodični odnosi (emocionalnost i kontrola) značajnije uticati na školski uspjeh i vladanje adolescenata.

Da bi se provjerila postavljena istraživačka hipoteza, zavisnu varijablu (uspjeh u učenju) smo doveli u vezu sa modalitetima emocionalnosti i kontrole (majki i očeva), preko izračunavanja statističke značajnosti hi-kvadrata. Pri klasifikaciji vrijednosti frekvencija navedenih varijabli i njihovih modaliteta, kontingencijske tabele u nastavku rada, tipa 2×5 smo pregrupisavali u tabele tipa 2×4 . Sažimanje kolona smo izvršili da bi smo zadovoljili osnovno pravilo pri računanju hi-kvadrat testa, a to je da sve očekivane (teorijske) frekvencije moraju biti veće od 1, s tim, da ih je najviše 20% manje od 5. Dakle, prvi dio zadatka se odnosio na statističku analizu modaliteta emocionalnosti majke i uspjeha u učenju adolescenata (Tabela 12 i 12a).

Tabela 12: *Emocionalnost majke i uspjeh u učenju adolescenata*

Emocionalnost roditelja			Uspjeh u učenju					
			Odličan	Vrlodobar	Dobar	Dovoljan	Nedovoljan	Svega
Majka	Viši nivo emocionalnosti	f %	44 24,1	68 37,4	42 23	1 0,5	7 3,8	162 89
	Niži nivo emocionalnosti	f %	5 2,7	6 3,3	4 2,2	0 0,0	5 2,7	20 11
Ukupno		f %	49 26,9	74 40,6	46 25,2	1 0,5	12 6,6	182 100

Tabela 12a: *Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)*

Emocionalnost roditelja			Uspjeh u učenju				
			Odličan	Vrlodobar	Dobar	Dovoljan Nedovoljan	Svega
Majka	Viši nivo emocionalnosti	f %	44 24,1	68 37,4	42 23	8 4,4	162 89
	Niži nivo emocionalnosti	f %	5 2,7	6 3,3	4 2,2	5 2,7	20 11
Ukupno		f %	49 26,9	74 40,6	46 25,2	13 7,1	182 100

$$\chi^2 = 10,937 \quad df = 3 \quad Ck = 0,6$$

Kako je izračunata vrijednost $X^2 = 10,937$ veća od granične vrijednosti 7,815 na razini značajnosti 0,05 uz tri stupnja slobode, zaključuje se da je uspjeh u učenju adolescenata statistički značajno uvjetovan nivom emocionalnosti majki. Na razini značajnosti 0,01 izračunati $X^2 = 10,937$ je manji od granične vrijednosti 11,341, što znači, da na ovom nivou značajnosti povezanost između navedenih varijabli nije statistički značajna. Uspjeh učenika u učenju i nivo emo-

cionalnosti majki su međusobno ovisni samo na razini značajnosti od 0,05. Izračunata vrijednost koeficijenta kontigencije $Ck = 0,62$ pokazuje da se radi o velikoj povezanosti. Kretanje podataka u kontigencijskoj tabeli pokazuje, također pozitivnu povezanost.

Drugi dio zadatka se odnosio na statističku analizu modaliteta emocionalnosti oca i uspjeha u učenju adolescenata (Tabela 13 i 13a)

Tabela 13: *Emocionalnost oca i uspjeh u učenju adolescenata*

Emocionalnost roditelja			Uspjeh u učenju					
			Odličan	Vrlodobar	Dobar	Dovoljan	Nedovoljan	Svega
Otac	Viši nivo emocionalnosti	f %	45 24,1	66 36,3	39 24,4	1 0,5	7 3,8	158 86,8
	Niži nivo emocionalnosti	f %	4 2,2	8 4,4	7 3,8	0 0,0	5 2,7	24 13,8
Ukupno		f %	49 26,9	74 40,6	46 26,2	1 0,5	12 6,6	182 100

Tabela 13a: Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)

Emocionalnost roditelja			Uspjeh u učenju				
			odlican	vrlo dobar	dobar	dovoljan	svoga
Otac	Viši nivo emocionalnosti	f %	45 24,1	66 36,3	39 24,4	8 4,4	157 86,3
	Niži nivo emocionalnosti	f %	4 2,2	8 4,4	7 3,8	5 2,7	25 13,7
Ukupno		f %	49 26,9	74 40,6	46 26,2	13 7,1	182 100

$$\chi^2 = 8,865 \quad df = 3 \quad Ck = 0,54$$

Izračunata vrijednost $\chi^2 = 8,865$ je veća od granične vrijednosti 7,815 na razini značajnosti 0,05 uz tri stupnja slobode, pa se zaključuje da je uspjeh u učenju adolescenata statistički značajno uvjetovan nivom emocionalnosti očeva. Dok na razini značajnosti 0,01 izračunati $X^2 = 10,937$ je manji od granične vrijednosti 11,341, što znači, da na ovom nivou značajnosti, povezanost između navedenih varijabli nije statistički značajna. Te, se zaključuje da je uspjeh učenika u učenju i nivo emocionalnosti očeva, međusobno ovisan samo na razini značajnosti od 0,05. Izračunata vrijednost koeficijenta kontingencije $Ck = 0,54$ pokazuje da se radi o srednje intezivnoj povezanosti. Kretanje po-

dataka u kontingencijskoj tabeli pokazuje da se radi o pozitivnoj povezanosti. Povezanost varijabli emocionalnost roditelja i školskog uspjeha adolescenata, možemo objasniti uz pomoć konstatacije da „majčine i očeve emocije i doživljaj obiteljske situacije utječu na njihove međusobne odnose, a ovi pak na kvalitetu roditeljstva, što dovodi do veće ili manje djetetove uspješnosti“ (Čudina-Obradović, str., 1995). Prema Kvašćevu i Radovanoviću (2001), treći faktor uspjeha u učenju je emocionalna stabilnost, tako da je ovo uobičajen rezultat.

Sa trećim dijelom zadatka, prešlo se na statističku analizu modaliteta kontrole majke i uspjeha učenika u učenju (Tabela 14 i 14a).

Tabela 14: Kontrola majke i uspjeh u učenju adolescenata

Kontrola roditelja			Uspjeh u učenju					
			odličan	vrlo dobar	dobar	dovoljan	nedovoljan	svoga
Majka	Viši nivo kontrole	f %	6 3,3	15 8,2	5 2,7	0	6 3,3	32 17,6
	Niži nivo kontrole	f %	43 23,6	59 32,4	41 22,5	1 0,5	6 3,3	150 82,4
Ukupno		f %	49 26,9	74 40,6	46 26,2	1 0,5	12 6,6	182 100

Tabela 14a: Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)

Kontrola roditelja			Uspjeh u učenju				
			odlican	vrlo dobar	dobar	dovoljan nedovolja	svoga
Majka	Viši nivo kontrole	f %	6 3,3	15 8,2	5 2,7	6 3,3	32 17,6
	Niži nivo kontrole	f %	43 23,6	59 32,4	41 22,5	7 3,8	150 82,4

Ukupno	f	49	74	46	13	182	
	%	26,9	40,6	26,2	7,1		100

$$\chi^2 = 10,086 \quad df = 3 \quad Ck = 0,59$$

Kako je izračunata vrijednost $X^2 = 10,086$ veća od granične vrijednosti 7,815 na razini značajnosti 0,05 uz odgovarajući broj stupnjeva slobode ($df = 3$), zaključuje se da je uspjeh u učenju adolescenata statistički značajno uvjetovan nivoom kontrole majki. Na razini značajnosti 0,01 izračunati $X^2 = 10,086$ je manji od granične vrijednosti 11,341, što znači da na ovom nivou značajnosti povezanost između navedenih varijabli nije statistički značajna. Uspjeh učenika

u učenju i nivo kontrole majki su međusobno ovisni samo na razini značajnosti od 0,05. Izračunata vrijednost koeficijenta kontigencije $Ck = 0,59$ pokazuje da se radi o velikoj povezanosti. Kretanje podataka u kontigencijskoj tabeli pokazuje da se radi o pozitivnoj povezanosti.

Četvrti dio ovog zadatka se odnosio na statističku analizu modaliteta kontrole oca i uspjeha učenika u učenju (Tabela 15 i 15a).

Tabela 15: Kontrola oca i uspjeh u učenju adolescenata

Kontrola roditelja			Uspjeh u učenju					
			odlican	vrlodobar	dobar	dovoljan	nedovoljan	svega
Otac	Viši nivo kontrole	f %	4 2,2	10 5,5	4 2,2	0	6 3,3	24 13,2
	Niži nivo kontrole	f %	45 24,1	64 35,1	42 23	1 0,5	6 3,8	158 86,8
Ukupno		f %	49 26,9	74 40,6	46 25,2	1 0,5	12 6,6	182 100

Tabela 15a: Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)

Kontrola roditelja			Uspjeh u učenju				
			odlican	vrlodobar	dobar	dovoljan nedovoljan	svega
Otac	Viši nivo kontrole	f %	4 2,2	10 5,5	4 2,2	6 3,3	24 13,2
	Niži nivo kontrole	f %	45 24,1	64 35,1	42 23	7 3,8	158 86,8
Ukupno		f %	49 26,9	74 40,6	46 25,2	13 7,1	182 100

$$\chi^2 = 14,239 \quad df = 3 \quad Ck = 0,72$$

S obzirom da je izračunata vrijednost $X^2 = 14,239$ veća od, obje granične vrijednosti (7,815 na razini 0,05 i 11,341 na razini 0,01) uz odgovarajući broj stupnjeva slobode ($df = 3$), zaključuje se da je uspjeh u učenju adolescenata statistički značajno uvjetovan nivoom kontrole očeva. Drugačije rečeno, uspjeh učenika u učenju i nivo kontrole očeva su međusobno ovisni na razini značajnosti 0,05 i 0,01. Izraču-

nata vrijednost koeficijenta kontigencije $Ck = 0,72$ pokazuje da se radi o velikoj povezanosti. Kretanje podataka u kontigencijskoj tabeli pokazuje da se radi o pozitivnoj povezanosti. Naši su rezultati u skladu s brojnim rezultatima, koji govore o velikoj povezanosti kvalitete porodičnih odnosa i školskog postignuća adolescenata (Fantuzza, 1995; Grolnick & Slowiaczek, 1994; prema: Čudina-Obradović, 1995), ali ni u jed-

nom od tih istraživanja nije se pokazala toliko značajnom, uloga očeva. Prema tome, rezultati našeg istraživanja su na strani očeva, kada je u pitanju školski uspjeh adolescenata.

Iz svega ovog proizilazi da kvalitetniji porodični odnosi, tj. viši nivo emocionalnosti i niži nivo kontrole od strane roditelja, značajno određuje djetetov uspjeh u školi. Dakle, navedenom tvrdnjom, potvrđujemo postavljenu hipotezu: Pretpostavlja se da će kvalitetniji porodični odnosi (viši nivo emocionalnost i niži nivo kontrole od strane oba roditelja) značajnije uticati na školski uspjeh i vladanju adolescenata. Drugim riječima, potvrđeno je da djetetov školski uspjeh bolji, kada roditelji pokazuju više prihvaćanja i kada manje koriste restiktivnu i agresivnu psihološku kontrolu. Dobijena statistička značajnost hi-kvadrata na obje razine značajnosti (0,05 i 0,01) za dimenziju kontrola očeva, pokazuje da je uloga očeva ključna za školski uspjeh djece, te predlažemo daljnja istraživanja usmjerena na posredne i neposredne uticaje očeve uloge i angažovanosti u porodičnim interakcijama.

4. Povezanost između dimenzija porodičnih odnosa (emocionalnosti i kontrole) i nivoa uključenosti adolescenata u sekcije

Posljednji zadatak našeg istraživanja odnosio se na istraživanje povezanosti između porodičnih odnosa (emocionalnosti i kontrole roditelja) i nivoa uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti (sekcije). Dakle, u ovom dijelu smo pošli od pretpostavke da će kvalitetniji porodični odnosi (emocionalnost i kontrola) značajnije uticati na nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti. Kao i u prethodnom zadatku, s ciljem provjeravanja postavljene istraživačke hipoteze, zavisnu varijablu (uključenost u sekcije) smo doveli u vezu sa modalitetima emocionalnosti i kontrole (majki i očeva), preko izračunavanja statističke značajnosti hi-kvadrata (Tabela 6, 7, 8, i 9). Pri klasifikaciji vrijednosti frekvencija navedenih varijabli i njihovih modaliteta, kontingencijske tabele tipa 2x5, smo pregrupisavali u tabele tipa 2x4. Sažimanje kolona smo izvršili, da bi smo zadovoljili osnovno pravilo pri računanju hi-kvadrat testa, a to je da sve očekivane (teorijske) frekvencije moraju biti veće od 1, s tim, da ih je najviše 20% manje od 5.

Prvi dio zadatka se odnosio na statističku analizu uticaja modaliteta emocionalnosti majki i očeva, na nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti-sekcije (Tabela 16 i 17).

Tabela 16: *Emocionalnost majke i nivoa uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti*

Emocionalnost roditelja			Uključenost u sekcije					
			veoma velika	velika	osrednja	mala	vrlo mala	svega
Majka	Viši nivo emocionalnosti	f %	4 2,2	18 9,9	45 24,7	40 22	55 30,2	162 89
	Niži nivo emocionalnosti	f %	0	3 1,6	3 1,6	3 1,6	11 6	20 11
Ukupno		f %	4 2,2	21 11,5	48 26,4	43 23,6	66 36,3	182 100

Tabela 16a: *Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)*

Emocionalnost roditelja			Uključenost u sekcije				
			veoma velika velika	osrednja	mala	vrlo mala	svega
Majka	Viši nivo emocionalnosti	f %	22 12	45 24,7	40 22	55 30,2	162 89
	Niži nivo emocionalnosti	f %	3 1,6	3 1,6	3 1,6	11 6	20 11
Ukupno		f %	25 13,7	48 26,4	43 23,6	119 65,4	182 100

$\chi^2 = 4,011 \quad df = 3 \quad Ck = 0,22$

Tabela 17: *Emocionalnost oca i nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti*

Emocionalnost roditelja			Uključenost u sekcije					
			veoma velika	velika	osrednja	mala	vrlo mala	svega
Otac	Viši nivo emocionalnosti	f %	4 2,2	18 9,9	44 24,1	38 20,9	54 29,7	158 86,8
	Niži nivo emocionalnosti	f %	0	3 1,6	4 2,2	5 2,7	12 6,6	24 13,2
Ukupno		f %	4 2,2	21 11,5	48 26,4	43 23,6	66 36,3	182 100

Tabela 17a: *Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)*

Emocionalnost roditelja			Uključenost u sekcije			
			veoma velika velika	osrednja	vrlo mala mala	svega
Otac	Viši nivo emocionalnosti	f %	22 12	44 24,1	92 50,5	158 86,8
	Niži nivo emocionalnosti	f %	3 1,6	4 2,2	17 9,3	24 13,2
Ukupno		f %	25 13,7	48 26,4	109 59,9	182 100

$$\chi^2 = 2,548 \quad df = 3 \quad Ck = 0,03$$

S obzirom da su granične χ^2 vrijednosti 7,815 na razini 0,05 i 11,341 na razini 0,01 za odgovarajući stupanj slobode ($df = 3$), a izračunati $\chi^2 = 4,011$ (za dimenziju emocionalnost majki) i $\chi^2 = 2,48$ (za dimenziju emocionalnost očeva), su manje, zaključuje se da nivo uključenosti u vannastavne aktivnosti-sekcije adolescenata nije statistički značajno uvjetovan nivoom emocionalnosti majki i očeva. Dakle, izračunati koeficijenti korelacije $Ck = 0,22$ (za

majke) i $Ck = 0,03$ (za očeve) nije statistički značajan ni na jednoj razini značajnosti ($p > 0,01$ i $p > 0,05$). To znači da povezanost navedenih varijabli nije sustavna na primijenjenom uzorku, već slučajna.

Drugi dio zadatka se odnosio na statističku analizu uticaja modaliteta kontrole majki i očeva, na nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti-sekcije (Tabela 18 i 19).

Tabela 18: *Kontrola majke i nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti (sekcije)*

Kontrola roditelja			Uključenost u sekcije					
			Veoma velika	Velika	Osrednja	Mala	Vrlo mala	Svega
Majka	Viši nivo kontrole	f %	0	3 1,6	6 3,3	6 3,3	17 9,3	32 17,6
	Niži nivo kontrole	f %	4 2,2	18 9,9	42 23	37 20,3	49 26,9	150 82,4
Ukupno		f %	4 2,2	21 11,5	48 26,4	43 23,6	66 36,3	182 100

Tabela 18a: Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)

Emocionalnost roditelja			Uključenost u sekcije				
			veoma velika velika	osrednja	mala	vrlo mala	svega
Majka	Viši nivo kontrole	f %	3 1,6	6 3,3	6 3,3	17 9,3	32 17,6
	Niži nivo kontrole	f %	22 12	42 23	37 20,3	49 26,9	150 82,4
Ukupno		f %	25 13,7	48 26,4	43 23,6	66 36,3	182 100

$$\chi^2 = 4,828 \text{ } df = 3$$

Tabela 19: Kontrola otac i nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti (sekcije)

Kontrola roditelja			Uključenost u sekcije					
			Veoma velika	Velika	Osrednja	Mala	Vrlo mala	Svega
Otac	Viši nivo kontrole	f %	0 0	3 1,6	4 2,2	4 2,2	13 7,1	24 13,1
	Niži nivo kontrole	f %	4 2,2	18 9,9	44 24,1	39 21,4	53 29,1	158 86,8
Ukupno		f %	4 2,2	21 11,5	48 26,4	43 23,6	66 36,2	182 100

Tabela 19a: Prikaz pregrupisanih-sažetih opažajnih (empirijskih frekvencija)

Kontrola roditelja			Uključenost u sekcije				
			veoma velika	osrednja	mala	vrlo mala	svega
Otac	Viši nivo kontrole	f %	3 1,6	4 2,2	4 2,2	13 7,1	24 13,1
	Niži nivo kontrole	f %	22 12	44 24,1	39 21,4	53 29,1	158 86,2
Ukupno		f %	25 13,7	48 26,4	43 23,6	66 36,2	182 100

$$\chi^2 = 4,029 \text{ } df = 3$$

Kao i u prethodnom slučaju, izračunati $\chi^2 = 4,828$ (za dimenziju kontrola majki) i $\chi^2 = 4,029$ (za dimenziju kontrola očeva), je manji od obje granične vrijednosti (7,815 na razini 0,05 i 11,341 na razini 0,01) uz stupnja slobode ($df = 3$), te se zaključuje, da nivo uključenosti u vannastavne aktivnosti-sekcije adolescenata nije statistički značajno uvjetovan nivoom kontrole majki i očeva.

S Obzirom, da u prikazanoj statističkoj analizi, nismo uočili statistički značajnu povezanost dimenzija porodičnih odnosa i nivoa uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti-sekcije, odbacujemo hipotezu: Pretpostavlja se da će kvalitetniji porodični odnosi (emocionalnost i kontrola) značajnije uticati na nivo uključenosti adolescenata u vannastavne aktivnosti.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ovaj rad je rezultat empirijskog istraživanja sprovedenog u srednjim školama na području općine Lukavac, a koje je imalo za cilj ispitivanje povezanosti kvalitete porodičnih odnosa, mjerenih putem dimenzija emocionalnosti i kontrole i školskog uspjeha adolescenata. Na osnovu dobijenih rezultata mogu se izvesti sljedeći zaključci:

1. Analiza rezultata istraživanja o kvaliteti i nivou izraženosti dimenzija (emocija i kontrola) porodičnih odnosa, daje osnovu za tvrdnju da roditelji adolescenata ispoljavaju viši nivo razvijenosti emocionalnosti i niži nivo kontrole. Znači da roditelji oba pola češće ispoljavaju poželjne oblike roditeljskog ponašanja prema svojoj djeci (prihvatanje, podržavanje, nagrađivanje), nego neadekvatne oblike ponašanja, tipa kritikovanje i kažnjavanje.

2. Uočena je statistički značajna razlika u korist majki u odnosu na očeve u emocionalnom odnosu sa djecom. Ovu razliku smo i očekivali, ali nismo očekivali da majke u neznatnoj većoj mjeri od očeva, kontrolišu ponašanje svoje djece. Bez obzira što razlika u kontroli nije statistički značajna između majki i očeva, ona nam otvara pitanje gubljenja tradicionalnih specifičnosti uloge očeva u kontrolisanju porodičnog života, što je uočeno i u ranijim istraživanjima (Burger i sur., 1975; Litovsky i Dusek, 1985; Russell i Russell, 1987; prema: Keresteš, 2001).

3. Svakako, treba istaći da su rezultati istraživanja pokazala da nije zanemarljiv ni onaj dio adolescenata za koje je utvrđeno da njihovi roditelji nemaju u dovoljnoj mjeri emocionalne topline i umjerene kontrole. Naime, najčešći problemi koji dovode u pitanje kvalitet porodičnih odnosa su: *nedostatak vremena očeva za razgovor (88,9%), nespremnost očeva i majki za razgovor o intimnim stvarima (78,5%), kontraproduktivni razgovori majki (72,2%) i očeva (65,5%) u vidu držanja predavanja i često vikanje majki na djecu (45%)*. Zbog čega bi trebalo ići u produbljenija istraživanja uzroka koji dovode do navedenih oblika, nepoželjnog roditeljskog ponašanja. Također, trebalo bi ispitati i mišljenja roditelja o navedenoj varijabli, kako bi se dobila cjelovita procjena kvaliteta porodičnih odnosa.

4. Rezultati ovog istraživanja pokazuju, da se adolescenti s obzirom na spolnu pripadnost

značajno ne razlikuju u procenama porodičnih dimenzija (emocionalnost i kontrola). Važno je napomenuti da pored polne ujednačenosti između ispitanika, postoje i neznatne razlike u procjenama navedenih dimenzija. Naime, kćerke procjenjuju da majke i očevi češće ispoljavaju emocije u odnosu sa njima, nego što to procjenjuju sinovi, dok sinovi doživljavaju veću kontrolu od oba roditelja. Ovim se zadržava vrijednost da su ženske figure u porodici u većoj mjeri usmjerene na emocionalni život, dok se kod muških figura zadržava racionalnost i podrška na neemocionalnom nivou.

5. Kada je školsko postignuće u pitanju, najveći broj adolescenata u našem uzorku ima vrlo dobar (40,0%) i odličan (26,5%) uspjeh. Dobar uspjeh je postiglo (24,9%) učenika, dok je dovoljan i nedovoljan uspjeh postiglo (7%) učenika. Primjetno je da su učenici postigli slabiji trenutni uspjeh u poređenju sa uspjehom na kraju osnovne škole.

6. Bitno je naglasiti, da se distribucija uspjeha dječaka i uspjeha djevojčica statistički značajno razlikuje, što je u skladu sa dobro poznatim nalazima o boljem školskom uspjehu djevojaka (Foster, 1998; Livaditis i sar., 2003; Raboteg-Šarić i sar., 2009; Raboteg-Šarić i Brajša-Žganec, 2000; Skelton i sar. 2007; Younger i sar., 2005; prema: Šimić-Šašić, 2011).

7. Podaci dobijeni ovim istraživanjem pokazuju da je 47,6% srednjoškolaca zadovoljno svojim školskim uspjehom, dok je 23,6% nezadovoljno. Preostali dio učenika (njih 27%), zadovoljstvo uspjehom je procijenilo, prosječnom ocjenom.

8. Kada je nivo uključenosti ispitanika u vannastavne aktivnosti u pitanju, rezultati su pokazali da je najveći broj adolescenata, vrlo malo (35,7%) i malo (23,2%) uključen u vannastavne aktivnosti, što je poražavajući podatak. Osrednji nivo uključenosti je zastupljen sa (25,9%) ispitanika, dok je veliki i veoma veliki nivo opredijeljenosti pokazalo ukupno (13,6%) ispitanika. Također, saznali smo da se ispitanici s obzirom na pol, statistički ne razlikuju u pogledu uključenosti u vannastavne aktivnosti.

9. Rezultati ispitivanja povezanosti porodičnih dimenzija (emocionalnost i kontrola) i školskog uspjeha u čenju, potvrdili su da je djetetov školski uspjeh bolji, kada roditelji pokazuju više prihvaćanja i kada manje koriste restiktivnu

i agresivnu psihološku kontrolu. Dobijena statistička značajnost hi-kvadrata na obje razine značajnosti (0,05 i 0,01) za dimenziju kontrola-otac, pokazuje da je očeva kontrola najznačajniji prediktor za školski uspjeh djece. Naši su rezultati u skladu s brojnim rezultatima koji govore o velikoj povezanosti kvalitete porodičnih odnosa i školskog postignuća adolescenata (Fantuzza, 1995; Grolnick & Slowiaczek, 1994; prema: Čudina-Obradović, 1995), ali ni u jednom od tih istraživanja nije se pokazala toliko značajnom, uloga očeva. Prema tome, rezultati našeg istraživanja su na strani očeva, kada je u pitanju školski uspjeh adolescenata. Primijećeni uticaj porodičnih dimenzija na školski uspjeh učenika, vjerovatno bi bili još i veći da su školske ocjene objektivnije i valjanije mjere znanja i ponašanja učenika.

10. Kada je povezanost porodičnih dimenzija (emocionalnost i kontrola) i nivoa uključenosti u vannastavne aktivnosti u pitanju, pokazalo se da nema statistički značajne korelacije između navedenih varijabli.

Na osnovu predstavljenih rezultata istraživanja, možemo konstatovati da adekvatni porodični odnosi doprinose uspješnijem školskom uspjehu učenika u srednjim školama. Kao teorijsko polazište našeg rada, oslonili smo se na Ekološku razvojnu teoriju, a naši rezultati se slažu sa njenim teorijskim principima. Preciznije rečeno, otkrili smo da su procesi koji se javljaju u okviru dva posmatrana mikro sistema (porodica, škola) povezani i da utiču na optimalno funkcionisanje mladih.

U ovom istraživanju, uzorkom su obuhvaćene samo porodice sa djetetom adolescentskog uzrasta. Potrebna su dodatna istraživanja istraživanja kako bi se dinamika i kvalitet odnosa između roditelja i djece procijenila i na drugim, ranijim i kasnijim, stadijumima životnog razdoblja. Takođe, longitudinalnim istraživanjem dobila bi se mogućnost praćenja i unaprjeđenja ovih odnosa. Naravno, bilo bi korisno ispitati i ostale faktore koji utiču na kvalitet porodičnih odnosa, kao npr: porodična adaptibilnost i kohezivnost; porodična saradnja na relaciji otac-majka; socijalni kapital porodice (podrška iz vana, koju porodica dobija kao pomoć). Rezultati ovih istraživanja omogućili bi cjelovitije i kvalitetnije sagledavanje istraživačkog problema.

LITERATURA

1. Alić, A. (2008): „Relacije između obiteljskih odnosa i preferiranje vrijednosnih orijentacija” Sarajevo.
2. Ajduković, M. (1990):” Stil odgoja u obitelji kao faktor delikventnog ponašanja djece, „ *Primijena psihologija*, Vol.11, 47-54.
3. Bašić, J. i Janković, J. (2010): *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb.
4. Bandura, A. (1986.): *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs,NJ, Prentice-Hall.
5. Bronfenbrener J. (1988): *Ekologija ljudskog razvoja*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
6. Bronfenbrenner, U. (1989): Environmental system theory. In : R. Vasta (Ed.), *Annals of child development: Vol. 6. Six theories of child development: Revised formulations and current issues* (pp.187-249). London: JAI.
7. Bronfenbrenner, U. (1995): Developmental ecology through space and time: A future perspective. In P. Moen, G.H. Elder, K. Luscher (Eds.), *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development* (pp. 619-647). Washington, DC: APA Books.
8. Bronfenbrener U. (1997): *Ekologija ljudskog razvoja*, ZZUINS, Beograd.
9. Budinčević, P. (2006): *Vaspitni stavovi roditelja i percepcija istih od strane njihove dece*. Magistarski rad, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
10. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006): *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
11. Čatić, R. I Ramić, O. (1998): *Osnovnoškolska pedagogija*. Zenica: Pedagoška akademija.
12. Darling, N., Steinberg, L. (1993):. Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496
13. Deković, M., Raboteg-Šarić, Z. (1997): Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima, *Društvena istraživanja*, 4-5:427-445.
14. Ekerman, N. (1987): *Psihodinamika porodičnog života*, Titograd, Grafički zavod.
15. Enciklopedijski rječnik pedagogije, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.
16. Erlich, V.S. (1971): *Jugoslovenska porodica u transformaciji*. Zagreb, Liber.

17. Erić, Lj. Vučo, A. Starčević, V. (1997): O identitetu. U Lj. Erić i V. Čurčić, *Adolescencija, identitet, psihopatologija, psihoterapija*. Beograd, KBC «Dragiša Mišević» Dedinje.
19. Gačić B, Trbić V., Marković M.(2004): Funkcionisanje porodice u društvenom kontekstu hronične krize u Jugoslaviji. U: Veselinović J (ed). *Izazovi porodica, izazovi porodičnih terapeuta u vremenu tranzicije*. Beograd, Centar za porodicu.
20. Golubović, Z. (1981): *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb, Naprijed.
21. Goldin, T. (2007): *Povezanost akademske samoregulacije, učeničke percepcije roditelja i školskog uspjeha*, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju, Zagreb.
22. Hanak, N. (2004): Konstruisanje novog instrumenta za procjenu afektivnog vezivanja kod adolescenata i odraslih, Psihologija, Defektološki fakultet u Beogradu.
23. Haverić, I. I. (1991): *Islamski brak i porodica*, I.P.P. «Haver», Sarajevo.
24. Karić, E. (1997): *Kur'an u suvremenom dobu II*, Sarajevo.
25. Kapor-Stanulović, N. (1985): *Psihologija roditeljstva*, Beograd, Nolit.
26. Kapor-Stanulović, N. (1988; 2007): *Na putu ka odraslost*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
27. Kereseš, G. (2001): *Spol roditelja te dob i spol djeteta kao odrednice roditeljskog ponašanja*, Savremena psihologija, Zagreb.
28. Kreso, A. (2004): *Koordinate obiteljskog odgoja*, Sarajevo, Jež.
29. Korkut, B. (1985): *Kur'an sa prevodom*, El – Kalem, Sarajevo.
30. Kozina, M. (2007): *Suočavanje sa stresom u adolescenciji: povezanost s roditeljskim ponašanjem i prisnosti u prijateljstvu*, Zagreb.
31. Kuburić, Z. (1994; 2009): *Porodica i psihičko zdravlje dece*, Beograd, Novi Sad: Čigoja.
32. Lackovi - Grgin, K. (2006): *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap
33. Letić, N., i Ivanović, B., (2012): Istraživanje o iskustvima mladih u Bosni i Hercegovini vezanim za različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu, Banja Luka.
34. Ljubetić, M. (1998): Samoprocjena kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu, *Napredak* 139:290-297.
35. Macuka, I. (2004): Skala percepcije obiteljskih odnosa. U: Proroković, A., K. Lacković- Grgin, Z. Penezić, (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, 2, 33-37. Zadar: Sveučilište u Zadru.
36. Marinković, L. (2009): *Porodični stres i porodične snage jednoroditeljskih porodica*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet.
37. Mihić, Ivana (2005): Uloga vaspitnog stila roditelja u proceni porodice, Univerzitet u Novom Sadu.
38. Mihić, I., Petrović, J.(2009): *Percepcija kvaliteta odnosa unutar porodice -iskustvo adolescenata iz Srbije*, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
39. Mihić Ivana, Zotović Milica, i Petrović J. (2006): Sociodemografske karakteristike porodice, podela posla u kući i vaspitni stilovi roditelja u porodicama na teritoriji Vojvodine. *Pedagoška stvarnost*, 1-2, 118-134.
40. Mihić I., Zotović M., Petrović J. i Avić, B. (2009): Vaspitni procesi u porodici: povezanost kvaliteta dijadnih i trijadnih odnosa, Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, Filozofski fakultet, Novi Sad.
41. Milojković, M., J. Srna i R. Mićović (1997): *Porodična terapija*. Beograd: Centar za brak i porodicu.
42. Milošević, N., Ševkušić, S. (2005): Samopoštovanje i školsko postignuće učenika. *Zbornik Instituta za Pedagoška istraživanja*, Vol.37 (1), str. 70-87.
43. Muris, P. (2001.): A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23 (3): 145-149.
44. Opačić, G.(1995): *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.
45. Piorkowska-Petrović, K. (1990): *Dete u nepotpunoj porodici*. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja i Prosveta.
46. *Pedagoški riječnik*, Zavod za udžbenike, Beograd, 1967.
47. *Psihološki riječnik*, Reber, A. S. Dictionary of Psychology, New York, 1985.
48. Petrović J. (2006): Percepcija kvaliteta socijalnih odnosa u adolescenciji, *Teme*, 2, 291-306.
49. Petrović, J. (2007): *Odnosi u porodicama u Vojvodini: podela uloga, vaspitno ponašanje roditelja i porodična klima*, Novi Sad.
50. Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A. (2000): *Roditeljski odgojni postupci i problematično ponašanje djece u ranoj adolescenciji*, Zagreb.
51. Rombokas, M. (2012): Internet adresa: (<http://www.pedagog.rs/amerika%20vanna-stavna.php>), Očitano 14. 4. 2013.
52. Sakač, M. (2008): Neki psihološki činioci školskog postignuća. *Norma*, Vol. 13 (3), str. 26-29.

53. Suzić, N. (2008): „Kako adolescenti vrednuju svoje roditelje a kako roditelji sami sebe?“ *Naša škola*, Sarajevo br. 46 – 216.
54. Svjetske Zdravstvene Organizacije (World Health Organisation – WHO) iz 1980.
55. Steinberg, L., Lamborn, S.D., Dornbusch, S.M. & Darling, N. (1992): Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.
56. Todorović, J. (2004): Vaspitni stilovi u porodici i stabilnost samopoštovanja adolescenata, *Psihologija*, Filozofski fakultet Niš.
57. Vejo, Edina (2003): *Priroda porodičnog odgojnog uzora kod Bošnjaka*, Islamska pedagoška akademija, Zenica.
58. Vejo, Edina (2012): *Tradicijske odgojne vrijednosti u Bošnjačkoj porodici*, Sarajevo.
59. Vukasović, A. (1994): *Vrelo i nositeljica života*, Zagreb, Eduka.
60. Vukelić, M. (2006): “Povezanost psihološke separacije i adaptacije u adolescenciji,” *Psihologija*, Novi Sad.
61. Vulić – Prtorić, A. (2002): *Suvremena psihologija 5*, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zadru.
62. Vulić-Prtorić, A., Sorić, I. (2006): Uпитnik samoeфикаsnosti za djecu – SEQ-C, U: V. Ćubela Adorić I sur. (ur.), *Zbirka psiholoških skala i upitnika III*. Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru.
63. Zotović, M. (): *Porodice u Vojvodini karakteristike i funkcionalnost*. Novi Sad, Filozofski fakultet.
64. Zotović M., Telečki T., Mihić I. (2008): „*Relacije karakteristika porodice i prevladavanja stresa kod adolescenata*“ *Primenjena psihologija*, Zagreb.
65. Zotović, M., I. Mihić i J. Petrović (2007): Socio-demografske i psihološke karakteristike tradicionalnih i egalitarnih porodica sa teritorije Vojvodine; u M. Biro i S. Smederevac (ur): *Psihologija i društvo*. Novi Sad: Filozofski fakultet.